

Történelem érettségi adattár

*A polgárosodás
kezdetei és
kibontakozása
Magyarországon
7. modul*

www.diakkapu.hu

2008. augusztus 26.

Tartalom

Bevezető	2
Érettségi témakörök	2
Fogalmak	2
Személyek	8
Kronológia	11
Topográfia	12
Térképek	14

Bevezető

Tananyagunk segédlet a történelem érettségire készülő diákok számára. A következő oldalakon a kétszintű történelem érettségien elvárt ismeretek gyűjteménye szerepel (fogalmak, személyek, kronológia, topográfia), melyet a központi kerettanterv alapján állítottunk össze.

Érettségi témakörök

TÉMÁK	VIZSGASZINTEK	
	Középszint	Emelt szint
7.1. A reformmozgalom kibontakozása, a polgárosodás fő kérdései	A reformkor fő kérdései. Széchenyi és Kossuth reformprogramja.	A rendi országgyűlés és a megyerendszer működése. A gazdasági átalakulás jellemzése és elemzése. A magyar társadalom rétegződése és életformái.
7.2. A reformkori művelődés, kultúra	A korszak kulturális életének főbb jellemzői.	A nemzeti érzés megerősödése a magyarság és a nemzetiségek körében.
7.3. A polgári forradalom	A pesti forradalom eseményei. Az áprilisi törvények.	A német, az olasz és ausztriai mozgalmak hatása a magyar szabadságharcra. Nemzetiségi törekvések a Habsburg birodalomban.
7.4. A szabadságharc	A főbb hadjáratok, a katonai erőviszonyok alakulása, a vereség okai. A Függetlenségi Nyilatkozat.	Ausztria és Magyarország közjogi viszonyának alakulása. Nagyhatalmi elképzelések Közép Európa szerepéről.
7.5. A kiegyezés előzményei és megszületése	A kiegyezés megszületésének okai. A kiegyezés tartalma és értékelése.	A kiegyezés alternatívái, a kiegyezéshez fűződő viták (pl. <i>dunai konföderáció, Kasszandra levél</i>).
7.6. Gazdasági eredmények és társadalmi változások a dualizmus korában	Kibontakozó ipar, fejlődő mezőgazdaság, közlekedés. Budapest világvárossá fejlődése. Az átalakuló társadalom sajátosságai. Nemzetiségek a dualizmus korában. A cigányság helye a magyar társadalomban.	A polgári állam kiépülése Magyarországon (pl. <i>közigazgatás, közegészségügy, iskolahálózat</i>). Magyar nemzetiségi politika és nemzetiségi törekvések. A környezet átalakításának következményei (pl. <i>vasútépítés, városfejlődés, iparosítás</i>).
7.7. Az életmód, a tudományos és művészeti élet fejlődése	Az életmód változásai a századfordulón. A magyar tudomány és művészet néhány kiemelkedő személyisége.	A tömegkultúra néhány jelensége Magyarországon (pl. <i>divat, szórakozás, sport, sajtó</i>).

Fogalmak

Állami anyakönyvezés	Magyarországon a 19. század végéig az anyakönyvezés feladatát az egyházak látták el. A rendszer komoly sérelmeket okozott a felekezetek között: az 1868-as LIII. törvény alapján a vallási szempontból vegyes házasságok esetén a fiúk apjuk, a lányok anyjuk vallását követték, gyakori volt azonban az „elkeresztelés”. A problémákat megoldandó 1895-től bevezették, és kötelezővé tették az állami anyakönyvezést a születések, házasságkötések és halálozások nyilvántartására.
Államnyelv	Egy állam hivatalos nyelve, amelyet mindennemű hivatalos ügyintézésben használni kötelező. Általában az adott ország többségi nyelve. Magyarország államnyelve történelme nagy részében a latin volt. II. József 1784-es rendelete a németet tette államnyelvvé, komoly ellenállást kiváltva a magyar nemességben (halálos ágyán II. József ezt a rendeletét is visszavonta). A reformkorban lett követelés a magyar államnyelvvé emelése (miután a nyelvújítás során alkalmassá tették e szerepre), ami 1845-ben valósult meg (a nemzetiségek tiltakozását kiváltva).

Alsótábla	A magyar rendi országgyűlések alsóháza 1848-ig. Tagjait választották. Minden megyét két-két követ képviselt, akik nem szabadon szavaztak, hanem a megyéjüktől kapott követutasításuk alapján. Rajtuk kívül tagok voltak még a szabad királyi városok (összesen egy szavazattal rendelkező), a káptalanok, a szabad kerületek (pl. jáász és kun kerületek, a hajdúvárosok), valamint Horvátország, Dalmácia, Szlavónia követei. A számarányokból következően döntő szava a vármegyei követeknek volt. Az alsótábla elnöke a személynök (15. század óta létező országos bírói tisztség viselője) volt.
Arisztokrácia	Az ókori Athénban a tekintélyesebb földbirtokkal rendelkezők társadalmi csoportja. Általánosabb értelemben minden társadalom előkelő (általában nagyméretű földbirtokkal rendelkező) rétegét így nevezzük.
Asszimiláció	Egy népcsoport vagy nemzetiség (vagy annak egyes tagjai) nyelvben, kultúrában való hasonulása egy másik etnikumhoz (általában az adott ország többségi népcsoportjához), azaz beolvadása abba. A népcsoport elveszti nyelvét, saját értékeit, hagyományait. A beolvadás történhet önkéntesen, spontán, de a többségi etnikum által irányított állam eszközeivel erőszakosan is. A 19. század elejétől merült fel a magyar történelemben az asszimiláció kérdése (természetesen a legtöbb más európai államban is). A nemzeti ébredésen átesett magyar nemzetiség (és annak vezetői) a francia származású államnemzet fogalma alapján akarta létrehozni a polgári Magyarországot, elgondolásuk alapján a nemzetiségek lassan asszimilálódtak volna. Ezt a nemzeti ébredésen a magyarsághoz képest kis késéssel, de szintén keresztülment nemzetiségek nem akarták, és a magyar elgondolást erőszakos magyarosításnak érezték. Az ellentétes törekvések a század közepére bizalmatlanságot, az 1848-1849-es szabadságharcban pedig még egymás elleni harcokat is okoztak. A dualizmus korában a korábban részben német származású hivatalnokréteg tagjai, valamint az ipari fellendülés idején kialakuló iparvárosokba költöző nemzetiségiek közül is sokan önként asszimilálódtak. Ugyanígy az országban megnövekvő számú zsidóság sok tagja is. Ugyanakkor az állam magyar vezetősége egyre erőteljesebben nyúlt a magyarosítás eszközeihez, ami további sérelmeket okozott a nemzetiségek körében. A trianoni békeszerződéssel a határokon kívülre került magyaroknak a 20. század folyamán többször kellett átvészelnie asszimiláló törekvéseket (pl. a második világháború utáni reszlovakizáció Csehszlovákiában), de a spontán asszimiláció is megfigyelhető.
Cenzúra	Az információterjesztés korlátozása. A korlátozás lehet erkölcsi (vallási) vagy politikai alapú. Nemcsak a sajtót érintheti a cenzúra, hanem minden közönség elé kerülő művet (könyvek, művészeti alkotások, filmek, színdarabok stb.) Általában az elnyomó (abszolutista, diktatórikus) rendszerek élnek a cenzúra eszközével, de már az ókorban is voltak törekvések, hogy egyes művek, nézetek terjesztését tiltsák. A cenzúra egyik formája a katolikus egyház által a 16. században összeállított (és sokszor módosított, napjainkig létező) lista a hívők számára tiltott művekről (index). Az könyvnyomtatás 15. századi feltalálásától (Gutenberg) létezett az előzetes cenzúrázás: a kéziratokat be kellett mutatni az ezzel foglalkozó bizottságnak, és csak annak engedélyével volt szabad kinyomtatni. A cenzúrázás eltörlésének igénye a felvilágosodás korában merült fel, és először az 1789-es francia forradalom idején valósították meg. Magyarországon a 16. századtól létező egyházi cenzúrát a 18. században váltotta fel az állami cenzúra, majd a Mária Terézia és II. József idején lévő lazább szabályozásokat követően a francia forradalom korában szigorúbb cenzúrát vezettek be, és csak az 1848. március 15-e után törölték el. A szabadságharc bukása után az 1867-es kiegyezésig ismét működött a cenzúra, majd a 20. században a két világháború idején is cenzúrázták a híreket. Ugyanígy kommunista rendszerben is cenzúrázták a híreket, az irodalmi és művészeti alkotásokat, színműveket stb., bár a cenzúráról nem készült jogszabály, mivel az sértette volna az elméletileg létező sajtószabadságot.
Dualista monarchia	Az Osztrák-Magyar Monarchia 1867-1918 közötti berendezkedése. A birodalom két egyenrangú államból állt: az Osztrák Császárságból és a Magyar Királyságból. A dualista monarchia kialakításának oka az volt, hogy az osztrák udvari körök felmérték, hogy az egységes birodalom nem működtethető hatékonyan, míg Magyarország belátta, hogy nem érheti el a teljes függetlenséget, így kompromisszumot kötöttek (kiegyezés, 1867). Mindkét állam önállóan, alkotmányos módon intézhette saját parlamentje és kormánya révén belső ügyeit, ugyanakkor a külügyeket és a hadügyeket, valamint az ezek fedezésére szolgáló pénzügyeket közös minisztériumok irányították.

Dzsentri	Az angol történelemben vállalkozó, árutermeléssel foglalkozó nemesst jelent. A magyar történelemben az 1870-es években megjelenő, a polgárosodással, a kiépülő kapitalizmussal lépést tartani nem tudó elszegényedett, birtokaikat elveszített nemesesekből álló csoport tagjai kapták ezt az elnevezést. A dzsentrik ragaszkodtak régi, úri életmódjukhoz, a modern polgári életformát elfogadni nem tudták, társadalmi rangjukat igyekeztek megőrizni. Elsősorban hivatali vagy értelmiségi tisztségeket töltöttek be. A 20. század első felében az úri középosztály egyik részét adták.
Emigráció	Kivándorlás. A történelem során időnként egyes személyek vagy csoportok valamilyen kényszerrel hajtva elhagyták hazájukat, és más területen telepedtek le. Nevezetesebb emigrációk: a francia forradalom idején külföldre menekültek a forradalommal egyet nem értők és azok, akiknek életét a forradalom fenyegette; a Rákóczi-szabadságharc, 1848-1849-es szabadságharc, az 1956-os forradalom veresége után kimenekültek. Ugyancsak emigrációnak nevezzük az emigránsok egy adott csoportját. Pl. a magyar 1956-os emigráció.
Érdekegyesítés	Az 1831-es északkelet-magyarországi koleralázadás a nemesség jó részt ráébresztette védtelenségére a jobbággyokkal (és azok úrgyűlöletével) szemben. A reformpárti nemesség arra az álláspontra helyezkedett, hogy az egyetlen lehetőség a nemesség és jobbágyság érdekeinek egyesítése a nemzet érdekében. Az érdekegyesítésre szükség volt azért is, mivel a polgári társadalom kialakítása, a kapitalista gazdaság kiépítése nem sikerülhetett nemességnek a parasztság támogatása nélkül. Az érdekegyesítési program döntő eleme az örökvaltság, azaz a jobbággyfelszabadítás követelése lett, olyan módon, hogy a parasztság megszabadul jobbággyi terheitől földje megtartásával. A reformkor során az érdekegyesítés (fokozatosan bővülő) programjának alapján állt Kölcsey, Wesselényi, Kossuth, és a reformellenzék legtöbb tagja.
Felelős kormány	Alkotmányos parlamenti rendszerekben működő kormány, amely tetteiért az őt megválasztó parlamentnek tartozik felelősséggel. Magyarországon az 1848-as Batthyány-kormány volt az első felelős kormány (és 1849-ben a Szemere-kormány a második), majd 1867-től az Andrássy- és a következő kormányok folytatták a felelős kormányok sorát.
Felsőháza	A magyar rendi országgyűlések felsőháza, amelynek tagjai a főpapok a főurak (bárok, grófok, hercegek stb.) és a főispánok voltak, akik a felsőháza munkájában személyesen (és nem képviselők útján) vehettek részt. A felsőháza elnöke a nádor volt. Az alsóháza döntései először a felsőháza elé kerültek, és csak ha itt is megszavazták, akkor küldték fel az uralkodóhoz feliratként jóváhagyásra (az uralkodó természetesen el is utasíthatta a feliratot, ekkor visszakerült az adott ügy az országgyűléshez). Az országgyűléstől távol lévő főrendek követeli (szavazati jog nélkül) az alsóháza munkájában vehettek részt.
Függetlenség	Egy állam azon állapota, amelyben saját magát kormányozhatja. Magyarország a középkorban független volt, majd a 16. században a Habsburg-birodalom része lett. A Rákóczi-szabadságharc sikertelenül próbálta meg kivívni a függetlenséget. A birodalmon belüli függetlenségre a reformkorban erősödött meg az igény. Ezt az 1848-as áprilisi törvények biztosították. A szabadságharc folyamán 1849. április 14-én a trónfosztással Magyarország teljes függetlenség ért el (a szabadságharc bukásáig). 1867-től a dualista rendszerben ismét élvezhette a birodalmon belüli függetlenséget. Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlásával Magyarország függetlenné vált, de csak 1944-ig, mikor először német, majd szovjet megszállás alá került. 1989-1990-ben a rendszerváltással lett ismét független Magyarország, az Európai Unióba való belépés (2004) óta bizonyos korlátokkal.
Honvédség	Több országban olyan, a véderőhöz tartozó intézmény (vagy), amelynek keretében a sorkatonai szolgálatukat letöltött, de hadköteles korosztályokat alkalmazták védelmi célokra háború esetén, általában másodrangú hadi feladatokra (megszállás, őrkíséret, hadtáp stb.). A magyar történelemben a honvédség (honvédsereg) elnevezés elsősorban az 1848-1849-es szabadságharcban létrehozott hadsereget jelenti. Az 1867-es kiegyezés után az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje mellett ismét létrejöhetett a honvédség, de csak másodrangú szereppel. A magyar haderő nevében viselte később (és napjainkban is) is Honvédség elnevezést, a Tanácsköztársaság időszakát (Vörös Hadsereg) és az 1950-1990 közötti korszakot (Magyar Néphadsereg) leszámítva.
Horvát kiegyezés	A kiegyezést (1867) követően 1868-ban szabályozták Magyar Királyság és a középkor óta hozzá tartozó Horvátország közjogi viszonyát. A megállapodás alapján készült törvény kimondta, hogy a két ország államközösséget képez, melyen belül Horvátország belügyeiben önállósággal bír, saját törvényhozása és kormánya van.

Jobbágyszabadsítás	Magyarország lakosságának a reformkorban minimum 80%-a jobbágy volt. Az érdekegyesítési program alapját jelentette, hogy az ország polgári átalakításához a jobbágyságot el kellett törölni. A fő kérdés az volt, hogy milyen módon menjen végbe. És hogy a jobbágyok megtarthassák-e földjeiket. A megoldás az örökváltság lett, ami azt jelentette, hogy a jobbági szolgáltatásokat és földeket a földesúrtól pénzzel örökre megváltva a jobbágy és földje szabad lehetett. Először önkéntes formáját oktatták törvénybe 1840-ben, de a jobbágyság szegénysége miatt ez átúto változást nem hozhatott, ezért az 1840-es években merült fel az örökváltság kötelező formája (többek között Kossuth javaslatára) a megváltás összegének állami kifizetésével. Ez 1848-ban valósult meg (a váltságösszeg kifizetése évtizedekre elhúzódott, és az 1848-1849-es szabadságharc bukása után egy részét a jobbágyokra hártották).
Kiegyezés	1867-es kompromisszumos megállapodás Ferenc József (és a vezető osztrák udvari körök) és Magyarország között a Habsburg-birodalom és Magyarország közjogi viszonyáról, együttműködéséről. A megállapodást osztrák részről korábbi katonai vereségek motiválták, magyar részről pedig az a felismerés, hogy az 1848-as áprilisi törvényekhez teljes mértékben visszatérni nem lehet, ezért kompromisszumra van szükség, hogy a polgári átalakulás megkezdődhessen. A megegyezés értelmében a továbbiakban Osztrák-Magyar Monarchiának nevezett birodalom két egyenrangú államból állt: az Osztrák Császárságból és a Magyar Királyságból. Mindkét állam önállóan, alkotmányos módon intézhette saját parlamentje és kormánya révén belső ügyeit, ugyanakkor a közös (pontosabban továbbra is uralkodói) ügynek tekintett külügyeket és a hadügyeket, valamint az ezek fedezésére szolgáló pénzügyeket közös minisztériumok irányították. A legfontosabb birodalmi ügyeket az úgynevezett közös minisztertanács tárgyalta meg. Ennek tagjai az uralkodó, a két ország miniszterelnökei és a közös miniszterek voltak.
Kispolgárság	A polgárság alsóbb rétege, általában kisiparosok, kiskereskedők tartoztak hozzá. A kispolgárság tagjainak egzisztenciája általában bizonytalan volt, ezért hajlamosak voltak szélsőségekre (pl. a francia forradalom idején). Magyarországon a 19. század második felében, a polgárosodás alatt alakult ki a kispolgárság a volt céhes kisiparosokból, a parasztságból, az asszimilálódó zsidóságból, a dzsentrik egy részéből stb.
Kivándorlás	Elméletileg azonos az emigráció fogalmával, de a magyar történelemben egy konkrét, a 19-20. század fordulóján történt folyamatot értünk alatta, melynek során Magyarországot nagyszámú (becslések szerint másfél millió) lakosa hagyta el, hogy külföldön (elsősorban az USA-ban) keressen biztosabb megélhetést, mivel Magyarországon nem jutottak munkához elsősorban az ebben az időszakban bekövetkező népességrobbanás miatt. A kivándorlók közül sokan hazatértek, így nehéz pontosítani a kivándorlók számát.
Kormánybiztos	Az 1848-1849-es szabadságharc idején a kormány, majd az Országos Honvédelmi Bizottmány kormánybiztosokat küldött ki egyes országrészekre vagy a hadsereghez, hogy biztosítsák a kormány akaratának teljesítését. A rendszer ötletét a francia forradalom idején alkalmazott konventbiztosok adták.
Közös ügyek	Az 1867-es kiegyezés alapján az Osztrák-Magyar Monarchiának két egyenrangú államból állt: az Osztrák Császárságból és a Magyar Királyságból. Mindkét állam önállóan, alkotmányos módon intézhette saját parlamentje és kormánya révén belső ügyeit. Ugyanakkor a birodalom kül- és a hadügyeit, valamint az ezek fedezésére szolgáló pénzügyeket közös ügynek tekintették, amelyek felügyeletét közös minisztériumok látták el.
Közteherviselés	Olyan adózási rendszer, amelyben az ország kiadásaihoz minden lakosnak hozzájárul. Magyarországon. A reformkorban vetette fel a reformpárti ellenzék, hogy az Aranybulla óta adómentességet élvező nemesség is vegye ki a részét az adózásból. Széchenyi István vetette fel először a részleges közteherviselés szükségességét (a megyei kiadások fedezéséhez való nemesi hozzájárulást javasolta), majd elterjedt a teljes közteherviselés gondolata, főleg az 1840-es években. A közteherviselés végül az 1848-as áprilisi törvényekkel valósult meg.
Márciusi ifjak	Fiatal írók, költők, tudósok csoportja, akik 1848. március 15-én kirobbantották a forradalmat. A csoport fontosabb tagjai: Petőfi Sándor, Jókai Mór, Irinyi József, Irányi Dániel, Vasvári Pál, Degré Alajos, Vidats János.
Millennium	1896-os ünnepségsorozat, melynek során a honfoglalás ezredik évfordulóját ünnepelte Magyarország.
Nagypolgárság	A polgárság csoportja, elsősorban a tőkés nagyvállalkozók, nagykereskedők tartoznak hozzá. Magyarországon a kiegyezés után, a 19. század harmadik harmadában jött létre. Elsősorban a 19. századi városi polgárságból, a Nyugat-Európából érkező tőkés vállalkozókból és zsidó származású korábbi terménykereskedőkből alakult ki.

Nemzetiség	Olyan népcsoport, amely közös államban él egy többségi népcsoporttal, amelytől eltérő nyelvet használ. Magyarország történelme során többnemzetiségű országgá vált, a többségi magyarság mellett még számos nemzetiség (szlovák, román, szerb, horvát, német, ruszin stb.) élt az országban a trianoni békéig. Napjainkban a nemzetiségeket inkább nemzeti kisebbségnek nevezzük.
Nemzetiségi törvény	1868-ban hozott törvény, amely a világ első ilyen jellegű jogszabálya volt. Széles körű jogokat biztosított a nemzetiségek számára kultúrájuk ápolásában. Engedélyezte a közigazgatásban a nemzetiségi nyelv használatát, ha az adott körzetben a nemzetiség aránya elérte a 20%-ot, valamint az oktatásban is a nemzetiségi nyelv használatát.
Nemzetőrség	1848-ban a forradalom után a francia forradalomból vett minta alapján létrehozott polgári fegyveres rendfenntartó szervezet. A nemzetőri szolgálat kötelező volt a 20 és 50 év közötti, meghatározott nagyságú jövedelemmel bíró férfiak számára. A nemzetőrséget a szabadságharc kezdetén harci célokra is igénybe vették, általában szerény eredménnyel. Emiatt inkább önkéntes nemzetőri alakulatokat hoztak létre (ezek képezték a honvédsereg magvát). Később egyes nemzetőri alakulatokat beolvasztottak a honvédségbe. A szabadságharc után a nemzetőrség megszűnt, és később sem szervezték újjá.
Népoktatás	Magyarországon az állami oktatáspolitikai először 1777-ben jelent meg: Mária Terézia Ratio Educationisában rendelkezett a népoktatásról. Eötvös József 1848-ban vallás- és közoktatásügyi miniszterként terjesztett be törvényjavaslatot a népoktatásról, majd 1868-ban ugyanő, ismét miniszterként fogadtatta el az országgyűléssel népoktatási törvényét. A törvény 6 és 12 év közötti tankötelezettséget írt elő, biztosította az anyanyelvű oktatást, megalkotta a modern iskolarendszer alapjait, meghatározta az oktatás tartalmát, és tárgyi feltételeit. A törvény nyomán nőtt az iskolák és a tanítók a száma, javult az iskolába járás aránya, valamint jelentősen csökkent az analfabetizmus aránya.
Nyilvánosság	Az a társadalmi tér, amelyben a polgárok értesülhetnek a közügyekről, és megvitathatják azokat. A reformkorban a reformpárti ellenzék célja volt a nyilvánosság megteremtése, mivel így nézeteiket terjeszthették és népszerűsíthették az országban. Törekvéseiket akadályozta a cenzúra és a hatalom. A politikai nyilvánosság megteremtésében nagy szerepe volt Kossuth Lajosnak, aki az Országgyűlési tudósításokkal nyilvánosságot biztosított az országgyűlési vitáknak, majd a Pesti Hírlapban reformprogramjának
Országgyűlés	Törvényhozó testület (parlament). A reformkorban rendi országgyűléseket tartottak, majd 1848-ban bevezették a cenzusos választójog alapján választott népképviselői országgyűlést.
Örökváltság	A jobbágyfelszabadítás egy formája. Kifizetésével a jobbágy megváltja a földesúrnak teljesítendő szolgáltatásokat, és megszerzi földje tulajdonjogát. A reformkorban először 1840-ben az örökváltság önkéntes formáját iktatták törvénybe. Ennek alapján a jobbágy és földesura megállapodhatott az örökváltság mértékéről és a fizetés módjáról. Mivel azonban a törvény alapján csak a kevés jobbágy tudta magát megváltani, a kötelező, állam által fizetett örökváltság gondolata terjedt el, amelyet 1848-ban valósítottak meg (a váltságösszeg kifizetése évtizedekre elhúzódott, és az 1848-1849-es szabadságharc bukása után egy részét a jobbágyokra hártották).
Passzív ellenállás	Az 1848-1849-es szabadságharc veresége után a magyar társadalom (főleg vezető rétegei) reakciója az elnyomásra. Célja az elnyomó hatalom működésének megnehezítése volt. Tevékenyen nem léptek fel a hatalom ellen, de a közéletben, a hivatalok működésében nem vettek részt, újságot nem olvastak, adót csak akkor fizettek, ha a hatóságok erővel be akarták hajtani stb.
Polgári átalakulás	A reformkor fő célja volt, hogy az alapvetően feudális jellegű magyar társadalom (jobbágyok, nemesek, városi polgárság, papság) alakuljon át a nyugat-európai polgári társadalmak (vállalkozók, tőkésék, kis-, közép, nagypolgárság, munkásság stb.) mintájára, s közben az ország gazdasági szerkezete is modernizálódjon. 1848-ban kezdődött el a polgári átalakulás folyamata, majd a kiegyezés után felgyorsult, és a polgári társadalom (bizonyos magyar jellegzetességekkel) fokozatosan kialakult a következő évtizedekben.
Reform	Régi, elavult struktúrák átalakítása új eszmék, elképzelések alapján.

Reformkor	A magyar történelmi korszak, melyben megjelent és fokozatosan egyre erősödött a szándék Magyarország társadalmának és gazdaságának átalakítására nyugat-európai (elsősorban angol) mintára, azaz a cél a polgári társadalom és a kapitalista gazdaság megteremtése lett. A reformelképzelések hívei között a szellemi vezető szerepét az 1820-1830-as évek fordulóján Széchenyi István, később Kossuth Lajos töltötte be. Korábban az 1825-1827-es, újabban az 1832-1836-os országgyűlést tekintik a reformkor kezdetének, mely az 1847-1848-as utolsó rendi országgyűlésen elfogadott áprilisi törvényekkel, a polgári Magyarország alapjainak lerakásával ért véget.
Sajtószabadság	A polgári szabadságjogok egyike. E jog biztosítása az állam feladata. Sajtószabadságban mindenki szabadon nyomtathatja ki és terjesztheti nézeteit, előzetes cenzúra nélkül, felelősséget vállalva az általa leírtakért és közreadottakért. Magyarországon a reformkorban lett követelés a sajtószabadság, cenzúra eltörlése, ami végül az 1848-as forradalomnak köszönhetően történt meg.
Trónfosztás	Uralkodó vagy uralkodócsalád eltávolítása egy ország trónjáról. A magyar történelemben négy alkalommal történt trónfosztás (minden esetben a Habsburg-családot érintette): • 1620-ban Bethlen Gábor erdélyi fejedelem Habsburg-ellenes támadása idején a beszercebányai országgyűlésen; • 1707-ben a Rákóczi-szabadságharc során az ónodi országgyűlésen; • Az 1848-1849-es szabadságharc alatt 1849. április 14-én Debrecenben; • 1921-ben, IV. Károly második trónra való visszatérési kísérlete után.
Úri középosztály	Magyar történelmi fogalom, a magyar társadalom (19-20. század fordulójára és a második világháború vége közötti) középrétegeinek elnevezése. Több társadalmi értelemben elkülönülő társadalmi csoportból, rétegből (dzsentrik, polgárok csoportjai) állt. Ezek közös jellemző vonása volt, hogy míg a munkában, a mindennapokban a polgári életstílust követték, addig mentalitásukban, gondolkodásmódjukban az „úri”, nemesi-dzsentri értékrendet és életmódot tekintették követendőnek.
Választójog	Egy állam polgárainak joga arra, hogy az állam vezetőit megválasszák. Létezik aktív (jog a választásra) és passzív (jog a megválaszthatóságra) választójog. A választójog történelmi fejlődése a középkortól: • A 13. századtól a rendi választójog terjedt el Európában: a meghatározott rendekhez tartozók rendelkeztek választójoggal. • Az alkotmányos monarchia kialakulásától (először Angliában, 17. század vége) használták a cenzusos választójogot: ebben a rendszerben valamilyen feltételhez (vagyon, műveltségi szint, egyes országokban fajhoz való tartozás) kötötték a választójogot. A leggyakoribb a vagyoni cenzus volt. • A 19. században a vagyoni cenzust fokozatosan csökkentették, majd megjelent az általános választójog. • A 20. század elejétől fokozatosan egyre több országban az általános választójogot kiterjesztették a nőkre is. • Napjainkban minden demokratikus országban általános, titkos egyenlő választójog van. Magyarországon a 1848-ig a rendi választójog létezett. 1848-ban vezették be a vagyoni cenzust (a legalacsonyabbat a korabeli Európában). 1867 után is cenzusos választójogot vezettek be, de Európa más országaival szemben a választójog szélesítése, és az általános választójog bevezetése elmaradt, ami komoly társadalmi feszültségeket okozott a századfordulótól. Az első világháborút követő időszakban általános választójogot vezettek be, amit az 1920-as években bonyolult választójogi rendszer váltott fel (részben vagyoni, nők esetében, műveltségi cenzus.). 1945-ben vezették be az általános választójogot.

Védővám	A Habsburg-birodalomban a 18. század közepétől kettős vámhatár létezett. A belső vámhatár a magyar ipar számára hátrányos volt, akadályozta a fejlődését. A reformkorban a reformpárti ellenzék először e vámhatár eltörlését, és liberális elvi alapokon a szabad kereskedelem bevezetését szorgalmazta, majd Kossuth az 1841-es évek elejétől a magyar ipart védő vámok bevezetése mellett érvelt, mivel a szabad kereskedelem mellett a fejletlen magyar ipar nem bírta volna a versenyt a fejlettebb osztrák és cseh iparral szemben. Az 1843-1844-es országgyűlésen eredménytelenül szorgalmazta az ellenzék a védővámok bevezetését, ezért 1844-ben létrehozták a Védegyletet, amelynek tagjai vállalták, hogy hat éven át csak magyar ipari terméket vásárolnak, kivéve, ha a kereset terméket Magyarországon nem gyártják (a Védegylet gazdasági téren kevésbé volt sikeres, viszont nagyban hozzájárul a reformpártiak szerveződéséhez).
Zsellér	Olyan jobbágy, akinek úrbéres földje nem érte el az egész jobbágytelek 1/8-át (az egész jobbágytelek mérete helyileg változó volt). A jobbágytelkek elaprózódása miatt a zselléresedés Magyarországon a 19. században egyre nagyobb méretűvé vált.

Személyek

Andrássy Gyula	Magyar politikus, államférfi a 19. században. Nagybirtokos főnemesi családból származott. A reformkorban Kossuth támogatója volt. Az 1848-1849-es szabadságharcban katonatisztként szolgált, majd 1849-ben Isztambulba küldték követnek. A szabadságharc bukása után távollétében halálra ítélték, és jelképesen kivégezték. 1857-ig Párizsban élt, majd hazatért. Részt vett a politikai életben, a kiegyezést előkészítő tárgyalások egyik vezetője volt. 1867-1871 között magyar miniszterelnök, ebben a minőségében jelentős szerepet játszott az önálló, modern magyar államszervezet megteremtésében. 1871-1879 között az Osztrák-Magyar Monarchia közös külügyminisztere volt. Az 1878-as berlini kongresszuson elérte, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia megszállhassa Bosznia-Hercegovinát. 1879-ben megkötötte Németországgal a kettősszövetséget.
Baross Gábor	Politikus, közmunka- és közlekedésügyi, majd kereskedelemügyi miniszter az 1886-1892 között. A magyarországi vasútfejlesztés kimagasló alakja ("vasminiszter"). Nevéhez fűződik a vasúti személyszállításban a zónatarifa-rendszer bevezetése, amely jelentősen megnövelte a vasúti forgalmat. Dolgozott a fiúmei kikötő fejlesztésén, és a Vaskapu hajózhatóvá tételén. Egyesítette a postát a távíráddal, megalapította a posta-takarékpénztárt.
Batthyány Lajos	Magyarország első független felelős miniszterelnöke 1848-ban. Nagybirtokos főnemesi család sarja. A reformkorban ellenzéki politikus, a reformpárti ellenzék egyik vezetője. Birtokán több fejlesztést valósított meg (selyemhernyó-tenyésztés, cukorgyár). Részt vett 1844-ben a Védegylet szervezésében. 1848. március 15-e után Magyarország első független felelős miniszterelnöke lett. Jelentős szerepe volt a nemzetőrség és a honvédsereg felállításában. 1848 szeptember végén lemondott. 1849 elején elfogták, és koholt vádak alapján 1849. október 6-án kivégezték.
Bem József	Lengyel tüzértiszt, hadvezér. Részt vett Napóleon 1812-es oroszországi hadjáratában, majd a varsói tüzeriskola tanára lett. Az 1830-1831-es lengyel szabadságharcban tábornoki rangot ért el. A szabadságharc veresége után Párizsba emigrált. 1848. október 6-a (a második bécsi forradalom) után Bécs irányította védelmét a császári csapatok ellen. Bécs eleste után Magyarországra utazott, ahol Kossuth az erdélyi csapatok parancsnokságát bízta rá. Rendezte zilált seregeit, majd támadásba lendült, és 1849 márciusára megtisztította Erdélyt a császári és az orosz csapatoktól. 1849 nyarán a túlerőben lévő orosz betörést sokáig sikeresen tartotta fel, de serege közben felmorzsolódott (Segesvár, 1849. július 31.). Augusztus 9-én Temesvárnál vállalt csatát Haynau ellen, de vereséget szenvedett. Az Oszmán Birodalomba emigrált. Felvette az iszlám vallást, és pasa (tábornok) lett az oszmán seregben. 1850-ben sebei következtében meghalt.
Damjanich János	Az 1848-1849-es szabadságharc tábornoka, az aradi vértanúk egyike. 1848-ban a császári seregből az alakuló honvédseregbe kérte át magát. A szegedi 3. zászlóalj ("fehértollasok") parancsnoka lett. A szabadságharc folyamán tábornoki rangot ért el, több győzelem (Szolnok, Tápióbicske, Nagysalló) fűződik nevéhez. 1849. áprilisában lábtörés miatt szolgálatképtelenné vált, júliustól aradi várparancsnok lett. Az orosz csapatoknak adta át a várat augusztus 17-én. 1849. október 6-án Aradon kivégezték.

Deák Ferenc	19. századi magyar államférfi, politikus, a „haza bölcse”. Zalai köznemesi család sarja. Jogi tanulmányokat végzett. Az 1832-1836-os országgyűléstől kezdve a reformpárti ellenzék vezető alakja, majd 1848-ban a forradalom után igazságügyi miniszter lett. 1849 elején birtokára vonult vissza. Az 1850-es évek közepétől Pesten élt, majd az 1850-es évek végétől megélenkülő magyar politikai életben vezető szerepet töltött be. A kiegyezést előkészítő tárgyalások vezetője volt. A kiegyezést követően egy ideig a kormánypárt vezetője volt.
Eötvös József	19. századi magyar író, államférfi, politikus. Nagybirtokos főnemesi családból származott. Bölcsészeti és jogi tanulmányokat végzett. Már fiatalon a Magyar Tudományos Akadémia tagja (és később elnöke) lett. Az 1840-es években a reformpárti ellenzék vezető alakja volt. 1848-ban a forradalom után vallás- és közoktatásügyi miniszter lett. 1848 szeptemberében külföldre távozott, és csak 1853-ban tért vissza, és főleg irodalommal foglalkozott. Az 1860-as évektől vett részt ismét a politikai életben. A kiegyezés után ismét vallás- és közoktatásügyi miniszter lett, ebben a minőségében dolgozta ki a közoktatási törvényt. Jelentős része volt a nemzetiségi és a zsidók emancipációjáról szóló törvény megalkotásában is.
Ferenc József	A Habsburg dinasztia tagja, osztrák császár és magyar király 1848-1916 között. 1848-ban lett uralkodó, fiatal kora ellenére felelőssé tehető az 1848-1849-es szabadságharc leverését követő megtorlásokért. 1849-től abszolutista módon uralkodott, és csak az 1859-ben a francia-piemonti, valamint az 1866-ban a porosz csapatoktól elszenvedett vereségek hatására mérte fel, hogy birodalma irányítását át kell alakítani. Az 1867-es kiegyezésben elfogadta a birodalom dualista átalakítását, és az alkotmányos monarchiát. 1914-ben hadat üzent Szerbiának (ezzel kezdődött az első világháború).
Görgy Artúr	Az 1848-1849-es szabadságharc hadvezére, tábornok, hadügyminiszter. Elszegényedett nemesi családból származott. Katonatisztként szolgált, majd vegyészeti tanulmányokat végzett Prágában. 1848-ban belépett a honvédseregbe, ahol hamarosan tábornoki rangot ért el. Novembertől a feldunai hadsereg fővezére lett. A főváros kiürítése (1849. január 1.) a Felvidékre indult seregével, ahol komoly ellenséges erőket kötött le, majd kitörve a bekerítésből csatlakozott a Tisza mögött gyülekező főserghez. A tavaszi hadjárat győzelmei során a magyar sereg főparancsnoka volt. Egy ideig a hadügyminiszteri posztot is betöltötte. Haynau nyári támadását feltartani nem tudta, vissza kellett vonulnia, ismét a Felvidéken keresztül ért a Tiszántúlra, hogy csapataival csatlakozzon a Szeged-Maros térségében gyülekező magyar erökhöz. A csatlakozásra nem került sor Bem temesvári veresége miatt, ami után Kossuth Aradon ráruházta a katonai és polgári teljhatalmat (augusztus 11.). A kilátástalan helyzetben augusztus 13-án Világosnál letette a fegyvert Rüdiger orosz tábornok csapatai előtt. A szabadságharc veresége után Klagenfurtban internálták.
Haynau, Julius Jacob von	Osztrák-német hadvezér, az 1848-1849-es szabadságharc egyik legyőzője, majd a megtorlások fő irányítója. Az osztrák császári hadsereg tisztje volt, 1848-ban Itáliába küldték, itteni kegyetlenségei miatt kapta a "bresciai hiéna" gúnynevet. 1849-ben a tavaszi hadjáratban elszenvedett császári vereségek nyomán kinevezték a Magyarországi császári csapatok fővezérévé. Több csatában is győzött a honvédsereg felett. A szabadságharc bukása után Haynau irányította a megtorlásokat. Kegyetlensége miatt 1850-re kényelmetlenné vált személye a császári kormánynak, ezért menesztették.
Jászi Oszkár	Társadalomtudós, újságíró, polgári radikális politikus a 20. század elején. Polgári családból származott. Jogi tanulmányokat folytatott, majd társadalomtudományokkal kezdett foglalkozni. 1900-ban a Huszadik Század című lap szerkesztője lett. A politikában követelte az általános választójogot és a földreformot, ellenezte az erőszakos magyarosítást. 1914-től az Országos polgári Radikális Párt elnöke lett. 1918-ban részt vett az őszirózsás forradalomban, majd a Károlyi-kormányban nemzetiségügyi miniszter lett. A nemzetiségeknek az ország föderalizálását ("keleti Svájc") javasolta, sikertelenül, mivel azok akkor már elszakadni kívántak Magyarországtól. A kudarcot követően lemondott. 1919-ben a Tanácsköztársaság kikiáltása után Bécsbe emigrált. 1925-től az USA-ban élt, egyetemi professzorként dolgozott.
Jelačić (Jellasics), Josip	Horvát származású császári hadvezér. 1848 előtt császári katonatiszt, 1848-ban tábornokká és horvát bánná nevezték ki. A császári udvar támogatását bírva szembefordult a Batthyány-kormánnyal. 1848 szeptemberében (az udvar biztatására) Magyarország ellen indult, de szeptember 29-én Pákozdnál vereséget szenvedett. Ezután Bécs felé indult, ahol csatlakozott Windisch-Grätz csapataihoz. Részt vett a bécsi forradalom leverésében, majd Windisch-Grätz magyarországi hadjáratában. 1849. áprilisában Tápióbicskénél vereséget szenvedett Damjanich Jánostól. 1849 májusától a Délvidéken harcolt a honvédsereggel szemben. A szabadságharc veresége után Horvátország, Dalmácia és Szlavónia kormányzója volt.

Jókai Mór	19. századi magyar író, a márciusi ifjak egyike. Kisbirtokos nemesi családban született. Jogi végzettséget szerzett, majd író lett. 1848. március 15-én részt vett a forradalomban. A szabadságharc bukása után egy ideig bujkált, majd felesége segítségével komáromi menlevelet szerzett, és hazatérhetett. Az 1850-es évektől sikeres író, és a Magyar Tudományos Akadémia tagja lett.
Kazinczy Ferenc	18-19. századi író, költő, a nyelvújítás vezére. Nemesi családból származott. Jogi tanulmányokat végzett. Az 1790-es években belekeveredett a Martinovics-féle összeesküvésbe, és annak bukása (1794) után bebörtönözték, csak 1801-ben szabadult. Széphalomra költözött, és haláláig a magyar nyelv megújításán dolgozott.
Klapka György	Az 1848-1849-es szabadságharc tábornoka. Cseh származású katonacsalád sarja. A császári seregben szolgált, 1847-ben leszerelt. 1848-ban belépett a honvédseregbe. 1849 elején több csatában győzött Schlik császári tábornok ellen. A tavaszi hadjárat idején már tábornok, ő készítette a hadjárat haditervét. A tavaszi hadjárat után egy ideig helyettes hadügyminiszter volt, majd Komárom főparancsnoka lett. A világsíki fegyverletétel után október 2-ig tartotta a várat, és csak a várban tartózkodókra vonatkozó amnesztia fejében adta át. Külföldre távozott, részt vett az emigráció tevékenységében: 1859-ben a Magyar Nemzeti Igazgatóság tagja, az 1866-os porosz-osztrák háborúban a magyar légió parancsnoka volt. A kiegyezés után hazatért, országgyűlési képviselőként dolgozott.
Kossuth Lajos	19. századi újságíró, liberális politikus, államférfi. Birtoktalan köznemesi családból származott. Jogi tanulmányokat folytatott, majd Zemplén megyében dolgozott ügyvédként. Az 1832-1836-os országgyűlésen indította el Országgyűlési Tudósítások című, kézírásos és levélben terjesztett lapját, amellyel megteremtette az országgyűlések nyilvánosságát. Az országgyűlés után lapját Törvényhatósági Tudósítások címmel folytatta. Emiatt 1837-ben börtönbe zárták, ahonnan csak 1840-ben szabadult. 1841-től a Pesti Hírlap szerkesztője lett. Lapját népszerűvé tette, cikkeiben új reformprogramot vázolt fel, és a reformpárti ellenzék egyik vezetőjévé vált. Követelte a jobbágyszabadítást, a közteherviselést, az ipar fejlesztését, az ipar védelmére védővámok bevezetését. Programját Széchenyi megtámadta, de az ellenzék többsége Kossuth mellé állt. 1844-ben a Védegylet igazgatója lett. 1848-ban a forradalom után a Batthyány-kormány pénzügyminiszteri tárcáját kapta, majd ősszel az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke lett. Ebben a minőségében irányította az országot, és szervezte a honvédsereget. 1849. április 14-én javaslatára az országgyűlés kimondta a Habsburg-ház trónfosztását. Kossuthot kormányzó-elnökké választották. Augusztus 11-én átadta a hatalmat Görgey Artúrnak, majd emigrált. Az Oszmán Birodalomban internálták, csak 1851-ben távozhatott. Angliai és amerikai útja után Londonban telepedett le, később Olaszországba költözött. Az emigrációban a kiegyezésig a szabadságharc felújításán dolgozott. A kiegyezést élesen támadta. Haláláig nem tért haza, Torinóban élt.
Kölcsey Ferenc	19. századi költő, politikus, a Himnusz szerzője. Nemesi családból származott. A debreceni református kollégiumban tanult. Ügyvédi tanulmányait nem fejezte be, az irodalom felé fordult. Az 1832-1836-os országgyűlésen Szatmár megye reformpárti követe volt lemondásáig (az udvar elérte a korábban reformpárti követutasítás megváltoztatását).
Martinovics Ignác	18. századi tudós, teológus, szászvári apát, a magyar jakobinusok vezére. Szerb származású család tagja volt. Ferences rendi szerzetes lett, bölceleti és teológiai tanulmányokat végzett. 1783-tól a lembergi egyetem tanára lett. 1791-től II. Lipót magyar király titkosügynöke volt. I. Ferenc idején kegyvesztetté vált. Mellőzöttsége miatt (is) 1794-ben szervezkedésbe fogott, és megalapította a Reformátorok Társaságát, valamint a Szabadság és Egyenlőség Társaságát forradalmi eszmék terjesztésére és a társadalmi rend felforgatására. Az összeesküvés hamar fény derült, és Martinovics Bécsben mindkét társaságot feladta tagjaikkal együtt. Letartóztatták, majd hat társával együtt 1795-ben kivégezték.
Petőfi Sándor	19. századi költő, forradalmár, a márciusi ifjak egyike. Szlovák származású családban született. Több iskolába járt, később katonának állt, majd színészkedett, miközben irodalomból is próbált megélni. 1844-től a Pesti Divatlap segédszerkesztője lett, költőként egyre ismertebbé vált, és az irodalmi élet egyik központi alakja lett. 1848. március 15-én vezetője volt a pesti forradalomnak. Az 1848 júniusi választásokon nem jutott be a parlamentbe. A szabadságharc idején Erdélyben, Bem József seregében szolgált, őrnagyi rangot ért el. Rangjáról 1849 tavaszán lemondott (összekülönbözött a helyettes hadügyminiszter Klapka Györggyel), de az orosz katonai beavatkozás hírére visszatért Bem seregébe. Az 1849. július 31-i segesvári csatában elesett.

Széchenyi István	19. századi politikus, író, „a legnagyobb magyar”. Nagybirtokos főnemesi család sarja. 1809-től katonaként szolgált, részt vett a győri és a lipcsei (1813) csatában. Több kitüntetést szerzett. A napóleoni háborúk után bejárta Európát és az Oszmán Birodalmat. Célja országa felemelése lett. Barátságot kötött Wesselényi Miklóssal. Az 1825-1827-es országgyűlésen egyévi jövedelmét ajánlotta a magyar tudós társaság (a későbbi Magyar Tudományos Akadémia) megalapítására. Reformprogramját nagy visszhangot kiváltó könyvekben (Hitel, Világ, Stádium) fejtette ki az 1830-as évek elején. Az 1830-as években sokat dolgozott a közlekedés fejlesztésén (gőzhajózás, folyószabályozás, Lánchíd stb.). Az 1840-es években elszigetelődött a reformpárti ellenzékktől, miután megtámadta Kossuthot A Kelet népe című munkájában. 1848-ban a forradalom után Közlekedés- és közmunkaügyi miniszter lett, majd a harcok kitörése után elméje összeomlott. Haláláig a döblingi elmegyógyintézetben élt. Az 1850-es években állapota javult, több röpiratban támadta az abszolutista udvart. 1860-ban öngyilkos lett.
Tisza István	Tisza Kálmán miniszterelnök fia. Politikusként a dualista rendszer fenntartásának híve volt. Két alkalommal töltötte be a miniszterelnöki posztot (1903-1905; 1913-1917). Ellenezte az általános választójog bevezetését, mivel úgy vélte, a magyarság számára hátrányos lenne a soknemzetiségű országban. A parlamenti ellenzék obstrukcióját erőszakkal törte le. 1914-ben csak német nyomásra egyezett bele, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia hadat üzenjen a Szerbiának. A háború alatt is ellenállt a reformtörekvéseknek (általános választójog, földreform). Az ószirózsás forradalom kitörésekor meggyilkolták.
Tisza Kálmán	Nemesi származású politikus. 1848-ban a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban dolgozott. Az 1860-tól vett részt a politikai életben. A kiegyezést ellenezte, 1875-ig a balközép ellenzék vezetője volt. 1875-ben elfogadta a kiegyezést, és a széthulló kormánypártot híveivel egyesítve létrehozta a Szabadelvű Pártot. 1875-1890 között miniszterelnök volt. Határozottan, ügyes manőverekkel (és a tőle függő képviselők, a "mamelukok" segítségével) tartotta meg pozícióját. Miniszterelnöksége alatt épült ki a modern polgári közigazgatás, és jöttek létre a kapitalizmus jogi és intézményi keretei.
Wesselényi Miklós	19. századi magyar (erdélyi) főnemes, reformpárti politikus, az „árvízi hajós”. Nagybirtokos főnemesi családból származott. Az 1820-as évek elején Széchenyi István barátja lett, több utat tettek együtt Európában. Később eltávolodtak egymástól az országot illető reformelképzeléseik különbségei miatt. Az 1832-1836-os országgyűlésen a főrendi ellenzékot vezette. Politikai működése miatt az udvar perbe fogta. Az 1838-as pesti árvízben többek életét mentette meg, ezért kapta az "árvízi hajós" nevet. Perében börtönre ítélték, és csak szembetegsége miatt engedték el külföldi gyógykezelésre. Az 1840-es években vaksága miatt tevékeny szerepet már nem játszott a politikai életben.
Windisch-Grätz, Alfred Candidus Ferdinand zu	Császári és királyi hadvezér, herceg. Osztrák császári katonatisztként szolgált a napóleoni háborúkban. 1848-ban elfojtotta a júniusi prágai forradalmat. Az október 6-i bécsi forradalom után a birodalom Itálián kívüli csapatainak főparancsnoka lett. Leverte a bécsi forradalmat, majd decemberben Magyarország ellen támadt. 1849 januárjában bevonult Budára. Arra számított, hogy a magyar ellenállás hamarosan befejeződik, és emiatt egy ideig nem indított újabb támadást. Emiatt a magyar honvédsereg időt nyert, és megerősödött. Február 26-27-én a kápolnai csatában Windisch-Grätz ugyan győzelmet aratott, de ezt nem használta ki. Tétlenkedése révén a magyar sereg lehetőséget kapott felkészülésre. A tavaszi hadjárat során Windisch-Grätz csapatai többször is vereséget szenvedtek, és az isaszegi vereség (április 6.) után az udvar felmentette beosztásából.

Kronológia

1795	Martinovics Ignác és társainak (a magyar jakobinusok) kivégzése.
1825	Az 1825-1827-es országgyűlés és egyes értelmezések szerint a reformkor kezdete. Ezen az országgyűlésen ajánlotta fel egyévi jövedelmét Széchenyi István a magyar tudós társaság (a későbbi Magyar Tudományos Akadémia) megalapítására.
1830	Kolerázadás Magyarország északkeleti részén. A lázadást leverték, viszont a nemesség nagy részét ráébresztette a reformok szükségességére.
1830-1848	A reformkor időszaka.
1832-1836	Az első igazi reformországgyűlés. A lényeges reformok (az úrbéri kérdésben pl.) hosszú viták után elbuktak ugyan az udvar ellenállásán, viszont egy sor fontos kérdésben döntöttek (pl. Lánchíd megépítése), és Kossuth Lajos az Országgyűlési tudósításokkal megeremtette az országgyűlés nyilvánosságát.

1844	A magyar államnyelv törvénybe iktatása.
1848. március 15.	Petőfi Sándor és társai ("a márciusi ifjak") által indított pesti forradalom, amely lehetővé tette az utolsó rendi országgyűlésen a reformok elfogadását és az első független felelős magyar kormány hivatalba lépését.
1848. április. 11.	V. Ferdinánd aláírta az utolsó rendi gyűlésen elfogadott törvényeket ("áprilisi törvények"). A törvények eltörölték a jobbágyságot, a tizedet, az ősiséget, rendelkeztek cenzusos alapon rendezett országgyűlési választásokról, szabályozták a független felelős magyar kormány működését stb. Ezzel megkezdődött a polgári átalakulás Magyarországon
1848. szeptember. 29.	A pákozdi csata. Móga János megállította Jellasics előrenyomulását Buda felé.
1849. április 6.	Az isaszegi csata. A tavaszi hadjárat első szakaszának döntő csatája, amelyben Görgei Artúr legyőzte Windisch-Grätz csapatait. A győzelemmel a honvédsereg számára megnyílt az út Pest és a Felvidék felé.
1849. április 14.	A tavaszi hadjárat (és Kossuth nyomásának) hatására a Debrecenben üléselő országgyűlés határozatot fogadott el a Habsburg-ház trónfosztásáról és a Függetlenségi Nyilatkozat kiadásáról.
1849. május 21.	A tavaszi hadjárat végső győzelme, Budát elfoglalása.
1849. augusztus 13.	Az 1848-1849-es szabadságharc vége. Világosnál a főhadszintér honvédcsapatai letették a fegyvert Rüdiger cári tábornok csapatai előtt.
1849. október 6.	Aradon tizenhárom honvédparancsnok, Pesten Batthyány Lajos volt miniszterelnök kivégzése az 1848-1849-es szabadságharc vereségét követően.
1867	A kiegyezés. Megegyezés (Deák Ferenc vezetésével) a magyarok és I. Ferenc József, vagyis tulajdonképpen a magyarok és az osztrák-németek között a birodalom berendezkedéséről és abban Magyarország jogairól. Biztosította a független, felelős kormányzást, így a megegyezés reális kompromisszumot jelentett.
1867-1916	I. Ferenc József uralkodási időszaka megkoronázását követően.
1868	A horvát kiegyezés. Horvátország széles körű önállóságot kapott. Európa első nemzetiségi törvénye, mely komoly jogokat biztosított a magyarországi nemzetiségeknek.
1875-1890	Tisza Kálmán miniszterelnöksége. Ebben az időszakban épült ki a modern polgári közigazgatás, és jöttek létre a kapitalizmus jogi és intézményi keretei.
1896	A honfoglalás ezredik évfordulójának (millennium) megünneplése.

Topográfia

Arad	Város Románia nyugati részén. A 12. század óta ismert. A török korszakban a hódoltsághoz tartozott. A 18. században a katonai határőrvidék egyik központja. Várát az 1848-1849-es szabadságharc során 1849 június végén foglalta el a honvédsereg. A világsi fegyverletételt követően itt végezték ki a szabadságharc tizenhárom honvédparancsnokát. A trianoni békeszerződéssel Romániához került.
Bosznia-Hercegovina	Délszláv állam a Balkán-félsziget nyugati részén. Az ókorban illír törzsek lakták, majd a Római Birodalom hódította meg. A 6. században telepedtek le itt a szlávok. A terület a 12. században részben Magyarországhoz, részben a Bizánci birodalomhoz tartozott, majd létrejött a bosnyák állam. A 15. században déli része fokozatosan az Oszmán Birodalom uralma alá került, északi része a magyar végvárrendszerhez tartozott. A 16. században az egész területet az Oszmán birodalom szállta meg. A török uralom alatt nagyszámú muzulmán szláv közösség (bosnyákok) alakult ki, akik mellett szerbek és horvátok is éltek a területen. A 19. században több lázadás tört ki a török uralom ellen. 1878-ban a berlini kongresszus az Osztrák-Magyar Monarchiának engedélyezte Bosznia-Hercegovina megszállását (okkupáció). 1908-ban az Osztrák-Magyar Monarchia annektálta a területet, ami sértette Szerbiát (amely ekkor már egy egységes délszláv államban gondolkodott). 1914-ben Bosznia-Hercegovina fővárosában, Szarajevóban gyilkolták meg Ferenc Ferdinánd trónörökösét, ami az első világháború kitöréséhez vezetett. A háború után a délszláv államhoz tartozott. Jugoszláviából 1992-ben vált ki az ország, ami 1995-ig tartó közötti háborúhoz és népiirtáshoz vezetett, mivel a kiválás sértette a szerbek érdekeit. 1995 óta az állam egy szerb és egy bosnyák-horvát részből áll.
Budapest	1873-ban Pest, Buda és Óbuda egyesítésével létrejött város, Magyarország fővárosa.

Debrecen	Magyar város, Hajdú-Bihar megye székhelye az ország keleti részén. A 13. századtól ismert. A 14. századtól indult fejlődésnek, kereskedelmi központ lett. A török korszakban a marhakereskedelem egyik központja lett, tovább fejlődött. A 16. században a kálvini reformáció központja lett ("kálvinista Róma"). A 18-19. században fontos kereskedelmi és kulturális központ. Az 1848-1849-es szabadságharc során hónapokig az ország fővárosa volt. Itt mondták ki a Habsburg-ház trónfosztását 1849. április 6-án. 1944-1945-ben itt ülésezett az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az ideiglenes kormány is (ezek a németektől a szovjet csapatok által elfoglalt területeken bírtak hatáskörrel).
Fiume	Horvát kikötőváros (Rijeka néven) az Adriai-tenger partján. Ókori eredetű város. A középkortól Horvátország révén Magyarországhoz tartozott. A 18-19. században közigazgatásilag hol Magyarország, hol Horvátország része (1868-1918 között Magyarországhoz tartozott), közben a kikötő fejlődése folyamatos volt, főleg a kiegyezés korában, amikor komoly fejlesztések történtek, mivel a város volt Magyarország tengeri kikötője. Az első világháború követően Olaszország és a délszláv állam közti viták után Olaszország része lett. 1945-től Jugoszláviához, 1991-től Horvátországhoz tartozik.
Isaszeg	Város Budapesttől keletre, Gödöllő közelében. A 13. századtól ismert. A török korszakban a hódoltságához tartozott. A 18. században német, szlovák és lengyel telepések érkeztek. 1849. április 6-án itt vívták a tavaszi hadjárat első szakaszának döntő csatáját, amelyben Görgei Artúr legyőzte Windisch-Grätz csapatait. A győzelemmel a honvédsereg számára megnyílt az út Pest és a Felvidék felé.
Kápolna	Község Heves megyében a Tarna partján. A középkortól lakott. 1849. február 26-27-én itt szenvedtek vereséget a Henryk Dembiński által vezetett honvéds csapatok Windisch-Grätz császári tábornagy csapataitól.
Komárom	Város a Duna és a Vág-Duna összefolyásánál a Kisalföldön. Bal parti része Szlovákia, jobb parti része Magyarországhoz tartozik. A terület már a római korban lakott volt (Brigetio). A középkorban a 11. századtól ismert, fontos átkelőhely volt. Vára a török korban is fontos volt, az egyik legkorszerűbb végvárrá építették ki. A 19. században külső erődrendszerrel erősítették a védelmet. 1848-1849-ben végig magyar kézen volt, a település mellett 1849-ben három csatát is vívtak a honvédseregek a császári csapatokkal. A várat csak jóval a világosi fegyverletétel után, 1849. október 2-án adta fel Klapka György. A század második felében az erődrendszert tovább bővítették. A trianoni békekötés után a Duna bal partjához tartozó városrész Csehszlovákia rész lett, majd 1938-1945 között ismét Magyarországhoz tartozott (azóta ismét Csehszlovákia, majd Szlovákia része).
Osztrák-Magyar Monarchia	A Habsburg Birodalom elnevezése 1867-1918 között, a dualizmus korában.
Pákozd	Község a Velencei-tó mellett. Az őskortól lakott, írott források a 13. században említik először. 1848. szeptember 29-én a honvédsereg itt aratta első győzelmét az 1848-1849-es szabadságharc során a Buda felé előrenyomuló Jellasics horvát bán csapataival szemben.
Segesvár	Romániai város Maros megyében, Erdélyben. Az őskortól lakott, majd a római korban őrtorony állt itt. A 12. században német telepések költöztek ide. A 14-15. században indult fejlődésnek, szabad királyi város lett. 1849. július 31-én a város mellett vesztített csatát Bem József tábornok az orosz csapatoktól. A csatában esett el Petőfi Sándor. A trianoni béke a várost Romániához csatolta.
Vaskapu	Az Al-Duna egyik szakasza, szoros a Mehádiai- és a Miroc-hegység között, Románia és Szerbia határán. A szorosban a hajózást akadályozó sziklák eltávolítását az 1830-as években kezdték meg Széchenyi István vezetésével, de a kor műszaki lehetőségei miatt csak részleges eredményt értek el. Ezért a szoros oldalában lévő sziklába utat vágtak ("Széchenyi út"). A szorost véglegesen a 19. század végén tették hajózhatóvá.
Világos	Település Romániában Arad közelében. A 12. század óta ismert. A török korszakban a hódoltságához tartozott, a 18. században német telepések költöztek be, de éltek a településen szerbek, románok magyarok, szlovákok is. A magyarországi főhadiszíntér honvéds csapatai itt tették le a fegyvert Rüdiger cári tábornok csapatai előtt 1849. augusztus 13-án. Ezzel ért véget az 1848-1849-es szabadságharc.

Térképek

